

Aleksander V. ČAJANOV
**ORGANIZACIJA KMEČKEGA
GOSPODARSTVA**

Studia humanitatis, Ljubljana, 2025,
prevod Marko Kržan
369 strani, 32 EUR
(ISBN: 978-961-7145-27-4)

Aleksander Čajanov (1888–1937) je bil praktičen mislec, sinteza agronoma, ekonomista, statistika, zgodovinarja, obenem pa tudi pisatelj fantastičnih novel. Vodil je eno najnaprednejših kmetijskih šol na svetu – Timirjazevsko akademijo v Moskvi (pred revolucijo Petrovo kmetijsko akademijo). Živel je v prevratnih časih: po revoluciji 1917 so boljševiki sprva podpirali njegove ideje o združnem kmetijstvu, vendar so ga z vzponom Stalina in nasilno kolektivizacijo kmetijstva leta 1930 obsodili kot buržoaznega ekonomista. Leta 1937 je bil aretiran, obtožen vohunjenja in kmalu zatem ustreljen. Njegovo delo so na Zahodu odkrili in popularizirali šele v 70. letih 20. stoletja.

V knjigi je obravnavana posebna socialno-ekonomska skupina družinska kmetija, ki jo danes pojmuje kot osnovno celico ekonomske in biološke reprodukcije. Družinska kmetija je kmetijsko gospodarstvo, na katerem živijo in kmetujejo samo družinski člani, ki lahko sodelujejo pri finančnih in poslovnih odločitvah ter imajo možnost lastništva. Takšnih je bilo v predrevolucionarni Rusiji 90 odstotkov kmetijskih gospodarstev. V devetih poglavjih knjige Čajanov analizira razmerje med zemljo, kapitalom in družino, kroženje kapitala v kmetijskem gospodarstvu, narodnogospodarske posledice, ki izhajajo iz narave kmečkega gospodar-

stva, kmečko gospodarstvo kot eno izmed sestavin narodnogospodarskega sistema in oblike njegovega razvoja, ter oblikuje osnovna načela organizacije kmečkega gospodarstva.

Bistvene sestavine njegove teorije so naslednje:

Družinska kmetija ni podjetje: Čajanov je natančno razlikoval med *družinsko kmetijo* in kapitalističnim kmetijskim podjetjem. Ta razlika je temelj njegovega razmišljanja. Kapitalistično podjetje deluje z enim ciljem – povečevanjem dobička. Lastnik najema delavce, ki jim izplačuje plačo, in investira kapital v opremo in zemljo, da bi povečal učinkovitost in donos. Njegova odločitev, koliko pridelati, je odvisna od tržnih cen in stroškov. Družinska kmetija pa ne najema delavcev (razen v izjemnih primerih). Delo opravljajo člani družine, ki ne prejemajo plače. Njihov glavni cilj ni maksimiranje dobička, temveč zadovoljevanje potreb družine – preživetje, prehrana, stanovanje, izobraževanje otrok – in zagotavljanje nje-nega preživetja skozi generacije. Iz tega temeljnega razlikovanja izhaja njegov koncept delovno-potrošniškega ravnotežja. Odločitev kmetovalcev, koliko bodo delali, ni odvisna od tržne cene blaga, temveč od subjektivnega razmerja med težavnostjo dela (Kako napor-no je dodatno delo?; Ali je družina že utrujena?) in potrebami družine (Ali so osnovne potrebe že zadovoljene? Ali si želijo več blagostanja?). Če so osnovne potrebe pokrite in bi dodatno delo pomenilo prevelik napor, družina ne bo povečevala pridelave, tudi če so tržne cene visoke. To je z vidika kapitalistične ekonomije popolnoma neracionalno obnašanje, a popolnoma smiselno z

vidika človeške psihologije in družinske dinamike. To je vedenje, usmerjeno v zadovoljevanje potreb, ne pa v maksimiranje dobička.

Demografski cikel, ritem kmetijskega življenja ali diferenciacija kmečkih gospodarstev: uspešnost kmetije je neposredno povezana z življenjskim ciklom družine. V mladi družini z majhnimi otroki, ki še ne morejo pomagati, je delovne sile manj, pridelava pa skromna. V zreli družini, ko otroci odrastejo in postanejo polnopravni delavci, je delovna sila na vrhuncu, kmetija se širi, pridelava in blagostanje družine sta največja. V starajoči družini, ko otroci odidejo in ustvarijo svoje družine in lastne kmetije, ostanejo starši z manj delovne sile in se kmetija krči. Ta cikličnost kaže, da je družinska kmetija organski, živi organizem, ne pa statični proizvodni obrat.

Vertikalna kooperacija – moč skupnosti: Čajanov ni zagovarjal popolne avtarhije oziroma samozadostnosti ali umikanja s trga. Razumel je, da majhne, samostojne kmetije v tržnem okolju potrebujejo moč, da se uveljavijo. Rešitev je videl v *vertikalni kooperaciji*. Namesto da bi se kmetije združevale v velike industrijske enote (horizontalna koncentracija), naj bi ohranile svojo avtonomijo, a se združile v zadruge za skupno nabavo semena in gnojil, skupno predelavo hrane (mlekarne, mesnine), skupno trženje in prodajo ter dostop do posojil. S tem so dosegle ekonomijo obsega in tržno moč, hkrati pa ohranile svojo osnovno naravo in odločanje.

Ali so njegovi koncepti prisotni v sodobnem svetu? Lahko bi rekli, da so. V marksističnem žargonu bi lahko rekli, da sodijo v teorijo in obravnavo

produkcijskega načina, ki ga poznamo kot drobno blagovno proizvodnjo, v sodobnem jeziku pa kot vse družinske oblike proizvodnje. Če ostanemo le na področju kmetijstva, pa njegove koncepte odkrijemo v iskanju trajnostno naravnanih kmetijskih modelov kot delnih korekcij industrijskega kmetijstva, v konkretnih državnih politikah “zelenih” shem, majhnih kmetijskih gospodarstev in trajnostnega razvoja podeželja, krožnega gospodarstva, pri propagiranju lokalne hrane in kratkih oskrbnih verig itn. Čajanov spodbuja oblikovanje politik, ki se ne oblikujejo zgolj okoli donosa na hektar in dobička, temveč tudi okoli družbenih, okoljskih in kulturnih vrednot.

Njegova knjiga ni le zgodovinska zanimivost. Je globok, človeško usmerjen pogled na kmetijstvo, ki ponuja alternativo prevladujočemu modelu. Ponuja spoznanje, da prehranski sistem ne temelji samo na anonimni masovni proizvodnji, temveč na razumnem, trajnostnem upravljanju z viri, moči skupnosti in neizmerni vrednosti družine. V času iskanja odgovorov na probleme 21. stoletja se zdi, da je Čajanov glas iz preteklosti, usmerjen naravnost v našo prihodnost.

Zakaj je Čajanov pomemben za nas danes? Čajanov je pripadal neonarodniški tradiciji, tj. ruski narodniški tradiciji na področju družboslovja ter podeželskega statističnega, agronomskega in svetovalnega dela, ki ga je mogoče datirati v obdobje na prelomu stoletja.

Neonarodniška tradicija je poudarjala vitalnost kmetijstva in njegovo sposobnost preživetja in napredka tudi v razmerah, ki niso optimalne. Kmetje praviloma niso bili usmerjeni

v poglabljanje naraščajočih ekonomskih neenakosti in razrednih nasprotij, značilnih za buržoazno industrijsko družbo. Med njimi ni bilo težnje po oblikovanju vedno večjih skupin bogatih in revnih niti po nastajanju sloja kmetov brez zemlje, med katerima bi stalo vse bolj nestabilno srednje kmetstvo. Vas je bila pretežno homogena skupnost, sposobna nenehnega obnavljanja in ohranjanja v ekonomskem in socialnem smislu.

Posledično Čajanov modernizacije tradicionalnega malega kmetijstva ni videl niti na kapitalistični niti na socialistični poti, temveč na kmetski

poti dviga tehnične ravni kmetijske proizvodnje s kmetijskim svetovanjem in zadružno organizacijo, hkrati pa z ohranitvijo družinske kmetije. Njegova vizija prihodnosti je imela pomembne politične implikacije v sovjetskem kontekstu dvajsetih let prejšnjega stoletja in jih ima tudi dandanes.

Ekonomistom, sociologom, politologom (če ostanem samo pri teh treh strokah) je knjiga Čajanova lahko odličen zgled študije presoje družbenih vplivov na mezoravni.

Neven BORAK